

TURKISH

JOURNAL OF AQUATIC SCIENCES

REVIEW/DERLEME

ISSN: 2149-9659

E-ISSN: 2528-9462

SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİNİN TÜRKİYE'DEKİ DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Kadir DOĞAN

İstanbul Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Yetiştiricilik Bölümü, İstanbul-Türkiye

ARTICLE INFO

Received: 21/09/2016

Accepted: 06/01/2017

Published online: 23/01/2017

Doğan 32(1): 21-34 (2017)

doi: 10.18864/TJAS201703

Corresponding author:

Kadir DOĞAN, İstanbul Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Yetiştiricilik Bölümü, Ordu Cad. No:8 34134 Laleli İstanbul-Türkiye

E-mail: kadogan@istanbul.edu.tr

Anahtar Kelimeler:

Balıkçılık
Kooperatifçilik
Su Ürünleri Kooperatifleri
Örgütlenme
Kırsal kalkınma

Keywords:

Fisheries
Cooperative system
Fisheries cooperatives
Organization
Rural development

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'de balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren su ürünleri kooperatiflerinin örgütlenmesinin tarihsel gelişimi, dünü, bugünü, ekonomik ve sosyal önemini değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de su ürünleri kooperatifleri, Halk Bankası'nın öncülüğünde örgütlenmeye başlamış ve ilk olarak 1943 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Öncelikle 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve arkasından 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanununun çıkması ile balıkçılığa ve kooperatifçiliğe verilen teşvik edici desteklerle balıkçılar kooperatif çatısı altında örgütlenmeye başlamış ve kooperatif sayısında artışlar kaydedilmiştir. Günümüzde 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de 552 birim su ürünleri kooperatifi ve kooperatiflere ortak 30.845 balıkçısı, 16 bölge birliği ve üst örgütlenmeyi sağlayarak bir merkez birliği olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Abstract

PAST, TODAY AND THE FUTURE OF FISHERIES COOPERATIVES IN TURKEY

The aim of this study is to make an analysis on the historical development process, past, today, economic, and social importance of the fisheries cooperative organizations that operates in the fisheries sector in Turkey. Fisheries cooperatives began to organize under the leadership of Halk Bank (a Turkish Government Bank) and the first cooperative was established in 1943 in Istanbul. Because of the promotive supports given to the fisheries sector and cooperative system after the Cooperatives law (#1163) and Fisheries law (#1380); fishermen began to organize under the roof of cooperatives and a rise in the number of cooperatives were detected. Nowadays, as of 2016, there are 552 unit fisheries cooperatives and 30.845 fishermen as cooperative society operating in Turkey under the organization of 16 regional union of cooperatives and an upper organization of a central union of cooperatives.

GİRİŞ

Tarım sektörü, dünyadaki küreselleşme sürecinde doğal ve uluslararası piyasa unsurlarının oluşturduğu riskler açısından en fazla etkilenecek sektörlerin başında gelmektedir. Ekonomideki öneminden ve doğasından kaynaklanan nedenlerden dolayı üretimden pazarlamaya kadar geçen süreçte çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu riskleri asgari düzeye indirebilmek için tarımsal örgütlenmenin gereği ortaya çıkmaktadır (Şahin ve Ark., 2013, Tan ve Demir, 2015).

Türkiye’de tarım sektörü örgütlenmesi kooperatifler, ziraat odaları, hizmet birlikleri ve üretici örgütleri şeklinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Bu örgütlenme içerisinde en önemli yeri kooperatifler oluşturmaktadır. Tarım sektörü üreticileri piyasada ekonomik haklarını korumak ve güç birliği yaparak üretim faaliyetlerinden daha fazla pay almak amacıyla tarımsal kooperatiflere ortak olmaktadır.

Ülkemizde 31.07.2016 yılı verilerine göre tarımın çeşitli kollarında faaliyet gösteren 12.387 adet tarım kooperatifi ve bu kooperatiflere üye 4.124.435 ortağı bulunmaktadır (GTHB, 2016). Bu kooperatifler ve ortakları; tarımsal üretim, pazarlama ve üretilen ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasında en önemli ekonomik ve sosyal amaçlı örgütlerdir.

Balıkçılık alt sektörü de tarım sektörü içerisinde ülke ekonomisine sosyo-ekonomik bakımdan katkılar sağlayan önemli bir koludur. Balıkçılık sektöründe yaşanan birçok sorunun çözümlenmesinde balıkçıların kooperatif adı altında örgütlenmesi önemli rol oynamaktadır. Balıkçılık sektöründe çok önemli bir paya sahip olan balıkçı avcılarının yasal olarak bağlı olduğu, su ürünleri kooperatifleri ve bölge birlikleri yaptığı balıkçılık faaliyetleriyle ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmaktadır (Doğan, 2015).

Türkiye’de su ürünleri üretimi 2015 yılında bir önceki yıla göre %25,1 artarak 672 bin 334 ton olarak gerçekleşmiştir. Üretimin %51,4’ünü deniz balıkları, %7,7’sini diğer deniz ürünleri, %5,1’ini iç su ürünleri ve %35,8’ini akvakültür yoluyla elde edilen ürünler oluşturmaktadır (TÜİK 2015). Gerçekleşen su ürünleri üretiminin her aşamasında su ürünleri kooperatiflerinin etkin rolü bulunmaktadır. Balıkçılık sektörünün her aşamasında etkin rol oynayan su ürünleri kooperatifleri yaptığı ekonomik faaliyetlerle tarım sektörüne ve ülke ekonomisine katkı sağlayan önemli sivil toplum örgütleridir. 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu kapsamında kurulan su ürünleri kooperatifleri, 1380 Sayılı Su

ürünleri Kanununun (R.G. (1971) çıkmasıyla hızlı bir gelişme sağlamıştır.

Bu çalışmada, yukarıda ayrımı yapılan balıkçılık sektöründe faaliyet gösteren su ürünleri kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, dünü, bugünü ve geleceğe yönelik stratejileri ele alınacaktır. Elde edilen sonuçların bu konuda yapılacak olan çalışmalara ve kooperatif organizasyonları ile uğraşanlara ışık tutması amaçlanmıştır.

TÜRKİYE’DE TARIMSAL AÇIDAN KOOPERATİFÇİLİK

Türkiye’de tarım sektörü örgütlenmesi kooperatifler aracılığı ile olmuştur. Burada öncelikle 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, bu kanunun sektöre faydası ve tarımsal kooperatifçiliğe etkisi alt başlıklar halinde incelenmesi gerekir.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve Kooperatifçilik

Türkiye’de tüm kooperatifçilik konusunda yapılması gerekenleri düzenleyen kanun 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunudur R.G. (1969). 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun 1. maddesinde kooperatif şu şekilde tanımlanmıştır. *Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllerdir.* Kooperatifleşmenin temel amacında yardım, dayanışma duygusu ve iş başarıma güdüsü vardır. İnsanlar bu gayelerini gerçekleştirmek ve ortak amaçları doğrultusunda çeşitli isimler altında zorlukları yenebilmek için bir araya gelirler.

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kooperatifçilik, önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmektedir. Kooperatifçilik dünyada demokrasinin, barışın, birlikte iş yapmanın, istihdam yaratmanın, çevrenin korunması ve kaynakları harekete geçirmenin, yatırım oluşturma ve ekonomiye katkı sağlama, kalkınmaya ve yolsuzlukla mücadeleye katkı sağlama v.b. gibi ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Mülayim, 2012).

Ülkemizde farklı alanlarda birçok kooperatifin kurulup gelişmesini sağlayan 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu 24/04/1969 tarihinde yürürlüğe girmiştir R.G. (1969). Kooperatifler Kanunu’nun

98'inci maddesine göre, kanunda aksine açıklama bulunmayan konularda Türk Ticaret Kanunu R.G. (1956)'ndaki (TTK) anonim şirketlere ilişkin hükümleri kooperatifler hakkında da uygulanmaktadır. Kanunlaşım yürürlüğe girdiğinden günümüze kadar, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun birçok maddesi (1496 sayılı Kanun, 2475 sayılı Kanun, 3381 sayılı Kanun, 3476 sayılı Kanun, 4629 sayılı Kanun, 5146 sayılı Kanun, 5728 sayılı Kanun, 5983 sayılı Kanun, 6172 sayılı Kanun, 6215 sayılı Kanun ve 6525 sayılı Kanunla) değişikliğe uğramıştır (GTB, 2015a).

Kooperatiflerin kuruluş amaç ve faaliyet alanları ana sözleşmelerinde belirlenmektedir. Genel olarak kooperatifler faaliyetleri nedeniyle üretim, tüketim ve hizmet gibi sınıflara ayrılmaktadır. Günümüzde Gümrük ve Ticaret Bakanlığının verilerine göre farklı bakanlıklara bağlı (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı) ve bu bakanlıkların görev ve sorumluluk alanında faaliyet gösteren 2014 yılında 36 ayrı türde 73.581 kooperatif ve 7.642.520 kooperatif ortağı bulunmaktadır (GTB, 2014).

Türkiye'de kooperatifler, tarımsal amaçlı ve tarım dışı amaçlarla kurulan kooperatifler olarak ayrıldığında, en fazla sayıda kooperatif konut yapı türünde faaliyet göstermektedir. Konut yapı kooperatiflerini sırasıyla tarımsal kalkınma kooperatifleri, taşıma kooperatifleri, tüketim kooperatifleri, sulama kooperatifleri ve tarım kredi kooperatifleri takip etmektedir. Toplam kooperatif sayısının %17'si, ortak sayısının ise %55'i tarımsal amaçlı kooperatiflerde örgütlenmişlerdir. Tarımsal amaçlı kooperatifler arasında en fazla sayıda tarımsal kalkınma kooperatifleri ilk sırada (7.534 adet) yer alırken, sulama kooperatifleri (2.381 adet) ve tarım kredi kooperatifleri (1.625 adet) bu sıralamayla tarımsal kalkınma kooperatiflerini takip etmektedir (GTB, 2015b).

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve Tarımsal Kooperatifçilik

Devlet yapılanmasında farklı bakanlıkların sorumluluğu altında kooperatifçilikle ilgili çok sayıda kurum faaliyet göstermektedir. Tarımsal amaçlı kooperatif çalışmalarını çiftçileri bilgilendirmek, gerekli teknik ve mali desteği sağlamak gibi görevi Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile ağırlıklı olarak Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermektedir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı iki ayrı kanunla kurulan iki ayrı kooperatif türü bulunmaktadır. Bunlar

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ile kurulan tarımsal amaçlı kooperatifler ve 1581 Sayılı Kanunla kurulan Tarım Kredi Kooperatifleridir. (Dursun ve Ark, 2015)

Tarımsal amaçlı kooperatifler, GTH Bakanlığına bağlı olup, Tarımsal Kalkınma Kooperatifi (1163, 3476 Sayılı Kanun), Sulama Kooperatifi, Pancar Ekicileri Kooperatifi (1163, 3476 Sayılı Kanun), Tarım Kredi Kooperatifi (1581, 5330 Sayılı Kanun) ve Tarım Satış Kooperatifleri (4572 Sayılı Kanun) olarak iş kollarına göre gruplandırılmıştır. Bu kooperatifler konularına göre dört ayrı ana tip ana sözleşmeye göre kurulmakta ve bu ana sözleşmelerde yer alan çalışma konularında faaliyet göstermektedirler. Bu kooperatifler amaç ve çalışma konularını düzenledikleri ana sözleşmelerinde ayrıntılı olarak belirtmiş ve o amaçlar doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Türkiye'de tarım sektöründeki kooperatifçilik hareketi, birçok sorun ve olumsuzluğa rağmen bireysel ekonomisini korumak ve geliştirmek düşüncesiyle üreticilerin gönüllü olarak katıldığı 12.387 kooperatifte toplam 4.124.435 ortağı bulunan önemli bir ekonomik girişim modelidir (GTHB, 2016).

Tarımsal örgütlerin sayıca fazla olmasının yanında istenilen düzeyde başarılı olmadıkları ve finansman, üst örgütlenme, eğitim-araştırma, mevzuat, denetim alanlarında sorunlarla karşı karşıya oldukları bilinen bir gerçektir. Mevcut sorunlar arasında özellikle kooperatiflerden sorumlu birden fazla bakanlığın olması ile kooperatiflerde yetki karmaşası meydana gelmektedir. Dolayısıyla, kooperatif ana sözleşmelerinde, uygulamada ve denetimlerde farklılık olmaktadır. Bu nedenle kooperatiflerden sorumlu tek bir bakanlığın olması sorunların çözümüne yardımcı olacaktır (Tan ve Karaönder, 2013).

1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ve Kooperatifçilik

Tarımsal amaçlı kooperatiflerden su ürünleri kooperatifleri Halk Bankası'nın öncülüğünde örgütlenmeye başlamış ve ilk olarak 1943 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Su ürünleri kooperatifçiliği günümüze kadar önemli yapılanmalar ve gelişmeler sağlamıştır. Su ürünleri kooperatifleri 1969 yılında 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun çıkması ve 1971 yılında 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu ile kooperatif çatısı altında bilinçli olarak örgütlenmeye başlayarak kooperatif kuruluşlarını gerçekleştirmişlerdir. Günümüzde bu

amaçla kurulmuş 2016 yılı itibarıyla 550 su ürünleri kooperatifi olup, bunlara üye 30.839 balıkçı ortağı bulunmaktadır.

Balıkçılık Kooperatifleri, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu öncesi, Türk Ticaret Kanununun genel hükümlerine göre kurulmuşlardır. Kooperatiflerin, Ticaret Kanunu kapsamından çıkarılıp, bu konudaki özel bir kanun kapsamına alınması ile kooperatifçilikte konu bazında ihtisaslaşma mümkün hale gelmiştir. Bu kanun günün koşullarına ve konularına göre değiştirilerek kooperatifçilikte yeni sosyo-ekonomik vizyon oluşturulmuştur.

Burada 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu çerçevesinde balıkçılıkla ilgili kooperatifleşme ele alınacaktır. Balıkçılıkta kooperatifleşme hareketleri 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanununun 22.03.1971 tarihinde kabul edilip 04.04.1971 tarih ve 13799 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmesi ile kooperatifleşmede artış sağlanmıştır. 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu, balıkçıların kooperatifleşme konusunda yer alan destekleyici hükümleriyle, su ürünleri kooperatiflerinin kurulmasını hızlandırmıştır. Bu kanunda su ürünleri kooperatiflerine kredi kullanma ve avcılıkla ilgili öncelikler tanımlanmıştır. 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanununun 15. maddesinde Su ürünleri müstahsilleri 2834 Sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri hakkındaki Kanun ile 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve 1163 Sayılı Kanuna tabi İstihsal Kooperatifleri ve mesleğin özelliklerine uygun kooperatif ve birlikler kurulmasını öngörmüştür. Bu kooperatif ve birlikler "Su Ürünleri İstihsal Kooperatifleri", "Su Ürünleri Satış Kooperatifleri", "Su Ürünleri Satış Kooperatifleri Birliği" ve "Su Ürünleri Kredi Kooperatifleri" olarak adlandırılmıştır.

Su Ürünleri Kanununun aynı maddesinde su ürünleri kooperatiflerinin kredi kullanmalarına imkân sağlanmıştır. Kanunun 15. maddesinde T.C. Ziraat Bankası ve Denizcilik Bankası su ürünleri üreten ve üretimini bizzat satan kooperatif ve şahıslara açacağı kredilerde üretim ve pazarlamada kullanılan bütün araç ve gereçler "Kredi Maritim Sistemi" (Balık üretiminde kullanılan tekne, motor, ağ v.s. benzeri araç ve gereçleri sigortalamak şartıyla krediye karşılık gösterme esası)'na göre teminat olarak kullanılacağı gibi, üretim, depolama ve pazarlama tesisleri tapu veya kira mukavelesi esasına göre de teminat olarak kullanarak kredi açmalarını kolaylaştırmıştır. Bu yasa kapsamında su ürünleri kooperatifleri donanım ve işletme kredileri olarak balıkçı teknelerini daha donanımlı hale

getirmelerini sağlamıştır. Bu da balıkçılık konusunda ve kooperatif işletmeciliği konusunda balıkçıları istekli ve arzulu duruma getirmiştir.

1163 Sayılı Kanun ve 1380 Sayılı Kanunun yasalaşması sonucu kanundaki su ürünleri kooperatiflerinin kurulmasında destekleyici hükümlerin bulunması, balıkçılık kaynaklarının kiralanması, Ziraat Bankasının kredi kullanımındaki kolaylık, teşvik ve himayelerinden dolayı balıkçılıkta kooperatifleşme çabaları hız kazanmıştır. Adı geçen yasalardan kaynaklanan teşviklerden dolayı kurulan kooperatifler elde ettikleri su ürünlerini pazarlamakta daha organize çaba içerisine girmişler ve kooperatifçiliğin önemini kavramışlardır.

SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİNİN KURULUŞU VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Balıkçılık faaliyetleri insanoğlunun yaşamında var olduğu sürece önem arz etmektedir. Hızlı nüfus artışı, genel olarak, bir beslenme problemi ortaya çıkarırken, bir protein kaynağı olması dolayısıyla balıkçılık faaliyetlerinin geliştirilmesi önemli konuma gelmiştir. Ayrıca balıkçılığın milli gelirdeki payı, sanayide, iç ve dış ticarete oynadığı rol ve yarattığı istihdam olanakları gibi ekonomik hayattaki yeri günümüzde yoğun bir şekilde gündeme gelmektedir.

Su ürünleri sayılan bu öneminden dolayı ekonomik ve sosyal endüstri haline gelmiştir. Su ürünleri avlandığı andan başlayarak, işlenmesi ve tüketimine kadar yapılan faaliyetler bu endüstrinin kapsamına girmektedir. Bu sebeple balıkçılık sektöründe su ürünleri kooperatiflerinin işleyişinde, organizasyonunda ve örgütlenme yapılarında ekonomik işletmecilik anlamında katkıları tartışılmaktadır (Koçel, 1970). Balıkçılığın ekonomik olarak geliştirilmesi, avlanması ve avlandıktan sonra işlenerek tüketiciye ulaştırılmasında su ürünleri kooperatiflerinin etkin rolü ve katkısı yoğun şekilde görülmektedir. Türkiye'de balıkçılıkta kooperatifleşme hareketi daima oluşmuş fakat kurulan kooperatiflerin çoğu ömürsüz ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Oysaki ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan çok zayıf ve geri olan balıkçılık işletme ve girişimciliği kooperatiflerin bünyesine uygun özel bir kuruluş kanunu ile teşekkül ettirilmesi gerekir (Arisoy, 1974).

Türkiye'de su ürünleri kooperatifçilik hareketi 1942 yılında Halk Bankasının öncülüğünde başlamış, 1969 yılında 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun çıkmasıyla derli toplu bir mevzuata kavuşmuştur. 1163 Sayılı Kanun çerçevesinde kuruluş

faaliyetlerini ona göre sürdüren su ürünleri kooperatifleri, 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanununun balıkçılık sektörüne ve kooperatifleşmeye verdiği teşvik ve destekler sonucu sektöre canlılık gelmiş, balıkçıların çok sayıda kooperatif bünyesinde örgütlenmeleri sağlanmıştır. Ancak 1942 yılında kurulmaya başlamış ve devam eden balıkçı kooperatiflerinin tümü o dönemde hep aynı amaçla kurulmuştur. Tüzel kişiliği devlet ekonomi politikasının kendilerine öngördüğü kredilendirme ve korumadan yararlanabilmek amacı ile kurulmuş işletme ve teşebbüsler (Arisoy, 1974) olarak faaliyet sürdürmüşlerdir. Bu çalışmada su ürünleri kooperatiflerinin gelişimi 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu öncesi ve sonrası olarak ele alınıp değerlendirilecektir. Bu gelişmeler ileride ilgili başlıklar altında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu Öncesi Su Ürünleri Kooperatiflerinin Durumu

Türkiye’de kooperatifçilik girişiminin oldukça eski sayılabilecek bir tarihe dayanmasına ve Cumhuriyet Döneminde kooperatifçiliğin yaygınlaşmasına karşın, zaman zaman dile getirilmiş olmakla birlikte, 1940’lı yıllara kadar balıkçılık alanında kooperatifleşme konusunda önemli bir gelişme olmamıştır (Ünal ve Yercan, 2006). Ancak, Türkiye balıkçılığında kooperatifleşme konusunda bir gelişme olmamasına rağmen, kooperatiflerin kurulması öncesinde bazı balıkçılık örgütlenmesine rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, balıkçıların arasında doğan anlaşmazlıkları çözümlenmesi ve aralarında dayanışmayı sağlamak üzere Sarıyer balıkçıları tarafından 21 Ağustos 1339 (1923) tarihinde “Dersaadet Balıkçı Esnafı Cemiyeti” adıyla bu konuda kurulmuş olan dernek ilk sivil toplum örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dernek daha sonra “İstanbul Balıkçı Cemiyeti” adını almış ve dernek sonraki yıllarda balıkçılık konusunda alınan kararlarda oldukça etkili olmuştur (Arpa, 2015).

Cumhuriyetin kurulması ile beraber ülkenin sosyo-ekonomik yapısında önemli rol oynayan ve halkın büyük oranda gelirini sağlayan tarım sektöründe verimliliği artırabilmek, üreticiyi sefaletten kurtarabilmek için kooperatifçiliğe önem verilmiştir (Başer, 1983; Bilgin ve Tanyıcı, 2008). Kooperatifçiliği geliştirmek ve özendirme için Atatürk Mersin Tekir Köyünde 1936 yılında kurulan kooperatife bir numaralı kurucu üye olmuştur (Çiçim, 2003). Aynı şekilde balıkçılık konusunda 1943 yılında kurulan ilk kooperatif olan “İstanbul

Balık Avcıları İstihsal Kredi ve Satış Kooperatifi’nin ilk kurucu ortağı dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmuştur (Arpa, 2015).

Ülkenin o dönemdeki işlenmemiş üretim potansiyeli bilinçli bir şekilde ele alınarak yapılması gerekenler analiz edilmiş ve çalışmalar hızlandırılmıştır. Bu anlamda ülke genelinde büyük potansiyele sahip balıkçılığı geliştirmek amacıyla 1942 yılı sonlarında Halk Bankasının öncülüğünde Ticaret Bakanlığı ile birlikte bir çalışma programı hazırlanmıştır.

Bu programda;

1. Balıkçıların üretim, kredi ve satış işlemlerinde kooperatif olarak teşkilatlandırılmaları için gerekli olanakların hazırlanması,
2. Balığın saklanması için soğuk depoların yapımı, frigorifik tesisli araçlarla piyasaya devamlı suretle balık sevkini sağlanması,
3. Balık sanayinin kurulması gibi (Konserve, tuzlama, balık unu, salamura, balık yağı imalathaneleri teşkilatlandırılması) işlerin, Türkiye Halk Bankası AŞ’ne verilmesi uygun görülmüştür (Hazar, 1990, Arpa 2015).

Halk Bankasının balıkçılığın geliştirilmesi ile görevlendirilmesi sonucu kooperatif kurulması konusunda somut gelişme sağlanmıştır. İstanbul Balık Avcıları İstihsal ve Kredi Satış Kooperatifi, Bakanlar Kurulunca 3 Mart 1943 tarihinde kurulmuştur (Korkut, 1944; Arpa, 2015). Kurulan kooperatifin kuruluş amacı, balıkçıların örgütlenmesi dışında ikinci Dünya Savaşı’nın yarattığı beslenme ve döviz zorluğu karşısında bir tedbir olmak ve Türkiye balıkçılığını geliştirmek gayesi gütmektir (Arisoy, 1965).

Balıkçıların kooperatif çatısı altında örgütlenmeleri sonraki yıllarda dönemin balıkçılıktan sorumlu bakanlığı olan “Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı” tarafından önemsenmeye devam edilmiştir. Devletin kooperatifleşmeye önem vermesi ve kooperatif kuruluşundaki yaptığı çalışmalar sonucu, su ürünleri kooperatifleri kuruluşunun 1950’li yıllarda hız kazandığı görülmüştür (Arpa, 2015).

Halk Bankasının öncülüğünde başlayan su ürünleri kooperatiflerinin kuruluşları yıllar itibariyle sürekli artış kaydederek devam etmiştir. 1943 yılında İstanbul’da kurulan ilk kooperatifi diğer şehirler takip etmiştir. Tablo 1’de Türkiye’de ilk kuruluşu gerçekleştirilen su ürünleri kooperatiflerinin tarih ve kurulduğu iller verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye’de 1943-1956 ilk kurulan su ürünleri kooperatifleri**Table 1.** First fisheries cooperatives established in Turkey

İli	Kooperatif Adı	Kuruluş Tarihi
İstanbul	İstanbul Balık Avcıları İstihsal ve Kredi Satış Kooperatifi	03.03.1943
İstanbul	İstanbul Balık Müstahsilleri Kooperatifi	25.10.1949
Sinop	Sinop Balık Avcıları İstihsal, Kredi, İşletme ve Satış Kooperatifi	26.12.1949
Kocaeli	Kocaeli Ereğli İzmit Körfezi Balık Avcıları Tüketim, Kredi, İşletme ve Satış Kooperatifi	29.03.1950
Çanakkale	Çanakkale Balık Avcıları Tüketim, Kredi, İşletme ve Satış Kooperatifi	31.03.1950
Antalya	Antalya Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	21.04.1950
Hatay	Hatay İskenderun Akdeniz Balıkçıları Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	10.06.1950
Çanakkale	Çanakkale Gelibolu Balık Avcıları İstihsal Kredi, İşletme ve Satış Kooperatifi	21.09.1950
Rize	Rize Pazar Balıkyağı İstihsal ve Satış Kooperatifi	14.10.1950
Rize	Rize Çayeli Balıkyağı İstihsal ve Satış Kooperatifi	27.10.1950
Kocaeli	Kocaeli Karamürsel Körfez Balık Avcıları Kooperatifi	28.10.1950
Çanakkale	Çanakkale Çardak Balık Avcıları Kooperatifi	23.12.1950
Giresun	Giresun Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	29.12.1950
Ordu	Ordu Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	29.12.1950
Ordu	Ordu Perşembe Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	29.12.1950
Trabzon	Trabzon Akçaabat Balık İstihsal Kooperatifi	29.12.1950
Trabzon	Trabzon Akçaabat Mersin Köyü Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	29.12.1950
Trabzon	Trabzon Vakfikebir Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	14.02.1951
Trabzon	Trabzon Sürmene Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	16.02.1951
Trabzon	Trabzon İskefiye (Çarşıbaşı Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	16.02.1951
Trabzon	Trabzon Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	23.03.1951
İstanbul	İstanbul Küçük Balıkçılar İstihsal ve Satış Kooperatifi	06.04.1951
Balıkesir	Balıkesir Bandırma Balık İstihsal, Kredi İşletme ve Satış Kooperatifi	05.05.1951
Balıkesir	Balıkesir Ayvalık Alibey Sünger Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	01.08.1951
İstanbul	İstanbul Marmara Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	01.08.1951
Tekirdağ	Tekirdağ Balık Avcıları İstihsal, Kredi İşleme ve Satış Kooperatifi	03.09.1951
Muğla	Muğla Bodrum Sünger İstihsal ve Satış Kooperatifi	29.02.1952
İzmir	İzmir Balık Avcıları İstihsal, Kredi İşleme ve Satış Kooperatifi	18.10.1952
Ankara	Ankara Küçük Balıkçılar İstihsal, Kredi ve Satış Kooperatifi	15.12.1952
Bartın	Bartın Amasra Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	09.10.1953
Isparta	Isparta Eğirdir Yeşilada Mahallesi Balık Avcıları İstihsal ve Satış Kooperatifi	20.03.1954
İzmir	İzmir Çeşme Balık Avcıları İstihsal, Kredi İşleme ve Satış Kooperatifi	03.12.1954
Ordu	Ordu Yalıköy Balık Avcıları İstihsal, Kredi, İşleme ve Satış Kooperatifi	11.02.1955
Samsun	Samsun Gümenüz (Yakakent) Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	14.04.1955
Samsun	Samsun Bafra Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	06.05.1955
Balıkesir	Balıkesir Ayvalık Samsun Gümenüz (Yakakent) Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi	14.09.1956

Kaynak: (Arpa, 2015)

Ülkemizde balıkçılık kooperatiflerinin tarihsel gelişimine bakıldığında ilk kurulduğu yıldan itibaren artan bir ivme kazandığı görülmektedir. Ülke düzeyinde kooperatifleşme balıkçılık kaynağı ve potansiyeli, illerin bulunduğu coğrafi yapıya göre farklılıklar yaratmıştır. Balıkçılık potansiyelinin ve kaynağın yoğun olduğu 6 kooperatif ile Trabzon, 4 kooperatif ile İstanbul, 3’er kooperatif ile Balıkesir, Çanakkale ve Ordu illeri kooperatifleşme konusunda öncü iller olmuşlardır. Ayrıca iç sulardaki var olan potansiyeli değerlendirmek için Ankara ve Isparta illerinde kurulan kooperatifler

tatlısu balıkçılığının ekonomik olarak önemini ortaya koymaktadır.

Halk Bankasının öncülüğünde başlamış kooperatifçilik hareketi ilk kooperatifin kurulduğu 1943 yılından itibaren organizasyon ve örgütlenmede canlılık kazanarak rakamsal olarak artış göstermiştir. 1943 yılında bir adet olan su ürünleri kooperatif sayısı, 1965 yılında 36, 1968 yılında 56, 1969 yılında 88 ve 1970 yılında ise 112 kooperatife ulaşmıştır. 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanununun çıkması sonucu kooperatif sayılarında tarihsel

olarak artışlar daha hızlı bir şekilde devam etmiştir. Bu konu bir sonraki başlık altında daha ayrıntılı olarak vurgulanacaktır.

Su Ürünleri Kooperatiflerinin 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu Sonrası

Balıkçılık sektörünün iyileştirilmesi ve kaynaklardan tam olarak yararlanılabilmesi, balıkçılığın sürdürülebilir hale getirilmesi için kooperatif adı altında örgütlenmenin gerekliliği 1380 Sayılı Kanunun etkisiyle önemi kavranmış ve kooperatifleşmede gelişmeler olmuştur. Ülkemizin balıkçılık kaynaklarının olduğu her bölgede su ürünleri kooperatiflerinin kurulması sağlanmıştır.

Su Ürünleri Kanununun 22.03.1971 tarihinde kabul edilip 04.04.1971 tarihinde yürürlüğe girmesi ile balıkçıların kooperatifleşme konusunda yer alan destekleyici hükümleriyle, su ürünleri kooperatiflerinin kurulmasını hızlandırmıştır. Kanunda Su Ürünleri Kooperatiflerine tanınan değişik ayrıcalıklarla kooperatifleşmede bir canlılık sağlanmıştır. Özellikle 1380 sayılı kanunun çıkması balıkçılıkta kooperatif örgütlenmesine verdiği önemden dolayı 1972 yılından itibaren kooperatifleşmede artışlar kaydedilmiştir. Kooperatifleşmede mevcut olan bu kooperatif sayıları yasa gereği olarak üst örgütlenmeye de önem vermiş ve kooperatif bölge birlikleri kurulup faaliyete geçmiştir. 1973 yılı sonu itibariyle yeni çıkan 1380 Sayılı Kanun direktifleri sonucu birim kooperatiflerde ve bölge birliklerinde gelişmeler olmuştur. 1973 yılı sonunda kurulmuş 133 birim kooperatif, bu kooperatiflere ortak 5.600 ortak balıkçı, 4 kooperatif bölge birliği, bu kooperatif bölge birliklerine ortak 45 kooperatif ve 1.743 balıkçı ortağa ulaşmıştır. Bu gelişmeler ilerleyen yıllarda devam etmiş ve hem birim kooperatifte hem de üst örgütlenmede sağlanan birlik sonucu artışlar kaydedilmiştir. Balıkçılık faaliyetlerini gerçekleştiren ve ortaklarının ekonomik kazanımlarını yükseltmeye çalışan su ürünleri kooperatifleri ülkemizde yıllar itibariyle değişiklik göstermişlerdir. Bu değişim sadece birim kooperatiflerinde olmayıp bölge birlikleri ve merkez birliğinde de kaydedilmiştir. Türkiye’de su ürünleri kooperatiflerinin değişimi ve gelişimi yıllar itibariyle Tablo 2’de verilmiştir.

Kooperatiflerle ilgili Tablo 2 incelendiğinde Su Ürünleri Kanununun çıkmasıyla kooperatifleşmede rakamsal olarak artışlar görülmektedir. Tablodan görüldüğü gibi 1973-1989 yılları arasında birim kooperatif ve bölge birliklerinde yükselen bir oranda artışlar sağlanmıştır. 1989 yılı sonu itibariyle kooperatif sayısı 421, kooperatiflere ortak

sayısı ise 21.703, kooperatif bölge birliği sayısı 8, bölge birliğine kayıtlı kooperatif sayısı ise 115 olarak görülmektedir. 06.10.1988 tarih ve 3476 sayılı kanun 3’üncü geçici maddesindeki, "*Halen kurulmuş ve faaliyette bulunan kooperatifler ana-sözleşmelerini 2 yıl içinde bu kanun hükümlerine intibak ettirmek zorundadırlar. Bu hususa riayet etmeyen kooperatifler dağılmış sayılır.*" hükmü gereği, 25.10.1988-25.10.1990 tarihleri arasında, 1163 sayılı kanunla değişik 3476 sayılı kanuna intibak yapmayan su ürünleri kooperatifleri dağılmış sayılarak tüzel kişilikleri sona erdiğinden kooperatif sayısı düşmüştür. Bu kanun kapsamında kooperatifler intibaklarını yaptırarak kooperatif sayısında 1995 yılı sonu itibariyle tekrar sayısal bir artış sağlanmıştır. Tablo 2’de incelendiğinde birim kooperatif, bölge birliği ve kooperatif merkez birliğine üye olan kooperatiflerde artışlar görülmektedir. 2003 yılında kurulan su ürünleri merkez birliğine 8 bölge birliğinden 7’si üye olarak üst örgütlenmeyi gerçekleştirmiştir. Kooperatif ve bölge birliklerindeki rakamsal değerler 1980 yılında 227 su ürünleri kooperatifi, 6 kooperatif birliği ve 14.750 ortağı (TOBSÜDB, 1982) var iken bu sayı, 2009 yılında 539 kooperatif ve 28.640 ortağa, 14 kooperatif bölge birliğine (Doğan ve Timur, 2010) yükselmiş, 2012 yılında ise kooperatif sayısı 574’e, kooperatife ortak sayısı 30.893’e, 16 kooperatif bölge birliğine ulaşmıştır 2014 yılı sonu itibariyle kooperatif ve üye sayısında bir düşüş yaşanarak 559 adet su ürünleri kooperatifi ve bu kooperatiflere ortak olan 29.997 balıkçı ortağa gerilemiş. Günümüzde 30.06.2016 tarihi itibariyle 552 kooperatif, 30.845 kooperatiflere ortak balıkçı, 16 kooperatif bölge birliği, bölge birliklerine kayıtlı 223 kooperatif ve 14.713 balıkçı ortağı bulunmaktadır (GTHB, 2016).

SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİNİN ÖRGÜTLENME YAPILARI

Kooperatiflerde üst örgütlenme, birim kooperatiflerin tek başlarına yapamadıkları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri ekonomik ve sosyal güçlerini bir araya getirerek, aşağıdan yukarıya doğru, piramit biçiminde dikey olarak örgütlenmesidir.

Doğası gereği ortak amaçlar doğrultusunda güç birliğinin, yardımlaşmanın ve dayanışmanın diğer sektörlerle göre daha önemli olduğu balıkçılık sektöründe üst örgütlenmenin sektöre güç vereceği bir gerçektir. Ülke düzeyinde su ürünleri kooperatifleri de öncelikle birim kooperatifi, aynı bölgede faaliyet gösteren birim kooperatifleri bölge birliği,

bölge birlikleri de dikey örgütlenerek merkez birliğini kurarak dikey örgütlenmeyi gerçekleştirmişlerdir.

Üst örgütlenmeye ihtiyaç duyulduğu ve dikey örgütlenmenin kooperatiflerin sektöre daha fazla güç vereceği 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununda ayrıca ele alınıp önemi belirtilmiştir. Ancak 1969 yılında 1163 sayılı kooperatifler kanununun yayımlanmasından daha önce su ürünleri kooperatifleri bu bilinçle kendi aralarında dikey örgütlenerek birlik kurmuşlardır. Bu birliklerden ilki 8 balıkçı kooperatifinin bir araya gelerek 18.5.1968 ta-

rihinde kurduğu “Karadeniz Balıkçılar Birlik Kooperatifi”, diğeri ise 24.12.1968 tarihinde kurulmuş olan “Marmara Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği”dir (Arpa, 2015). Kooperatifler kanunu öncesi kurulan bu iki bölge birliği daha sonra feshedilerek faaliyetlerine son vermiştir. Karadeniz Balıkçılar Birlik Kooperatifi 1981 yılında, Marmara Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği ise tasfiye işlemi sürdürmektedir. Su ürünlerindeki üst örgütlenme yapıları ilerideki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Tablo 2. Türkiye su ürünleri kooperatiflerinin (1973-2016) yıllar itibariyle gelişimi

Table 2. Development of the fisheries cooperatives in Turkey by years (1973-2016)

Yıllar	BİRİM SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİ		SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİF BÖLGE BİRLİKLERİ			SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİF MERKEZ BİRLİKLERİ			
	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Kooperatif Birliği Sayısı	Ortak Kooperatif Sayısı	Ortak Balıkçı Sayısı	Sayı	Ortak Birlik Sayısı	Ortak Kooperatif Sayısı	Ortak Balıkçı Sayısı
1973	133	5.600	4	45	1.743				
1980	227	14.750	6	55	2.586				
1985	260	16.940	6	85	5.281				
1986	384	-	8	-	-	-	-	-	-
1987	393	23.861	8	-	-				
1989	421	21.703	8	115	8.250				
1990	208	14.500	2	45	4.567				
1995	312	15.783	4	51	5.054				
1999	374	19.058	-	141	-	-	-	-	-
2000	379	17.329	5	77	9.680				
2001	398	18.139	7	92	9.700	0	0	0	0
2002	410	21.762	8	99	9.750	0	0	0	0
2003	413	21.719	8	111	9.800	1	7	97	6.200
2004	432	23.843	10	129	11.100	1	8	112	6.789
2005	479	25.325	12	160	11.150	1	8	111	6.801
2006	501	27.072	13	158	11.174	1	8	120	7.367
2007	519	28.162	13	178	11.189	1	11	159	9.722
2008	523	28.400	14	197	12.013	1	11	174	10.144
2009	539	28.640	14	200	11.962	1	12	180	10.420
2010	550	29.957	14	202	12.377	1	12	182	10.824
2011	557	30.021	15	207	13.539	1	12	179	10.935
2012	574	30.893	16	212	13.020	1	13	185	10.416
2013	577	31.238	16	210	13.053	1	13	184	10.511
2014	559	29.997	16	224	14.549	1	15	215	13.457
2015	547	30.568	16	225	14.718	1	15	216	13.626
2016	552	30.845	16	223	14.713	1	15	216	13.652

Kaynak: Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Kayıtları Elden 2015, GTHBSÜGM,1975, TOBSÜDB, 1982, Doğan ve Timur, 2010, GTHB, 2016.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun altıncı bölümünde dikey örgütlenmede Kooperatif Birlikleri, Kooperatifler Merkez Birlikleri, Türkiye Milli Kooperatifler Birliği ve Danışma Kurulu'ndan ayrıntılı olarak bahsedilmiştir. Kanununun 70. maddesinde “Kooperatiflerin müşterek menfaatlerini korumak, amaçlarını gerçekleştirmek için iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış ülkelerle olan münasebetlerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak, kooperatifçilik konularında tavsiyelerde bulunmak gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için, kooperatif birlikleri, kooperatifler merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği” kurulur. 1163 Sayılı Su Ürünleri Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna İki Ek Madde Eklenmesi Hakkında Kanun (3476 Sayılı Kanun) kapsamında ilgili bakanlık tarafından bölgeler belirlendiği takdirde, bu bölgelerde aynı çalışma konularına sahip birden fazla kooperatif birliği kurulamaz hükmü yer almaktadır.

Bu kapsamda GTHB tarafından coğrafi olarak bölge birliği kurulacak yerler belirlenmiştir. Ülkemizde su ürünleri kooperatiflerinin yoğunlaştığı bakanlık tarafından uygun görülen bölgeler; Adana Bölgesi, Antalya Bölgesi, Balıkesir Bölgesi, Çanakkale Bölgesi, Doğu Karadeniz Bölgesi, Hatay Bölgesi, İstanbul Bölgesi, İzmir Bölgesi, Marmara Bölgesi (tasfiye halinde), Mersin Bölgesi, Muğla Bölgesi, Sinop Bölgesi, Samsun Bölgesi, Tekirdağ Bölgesi, Kocaeli Bölgesi, Rize-Artvin Bölgeleri Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği adı altında 16 bölge birliği kurulmuş ve faaliyetlerine devam etmektedirler.

Su Ürünleri Bölge Birlikleri

Balıkçılık sektörünü güçlendirmek gayesiyle kurulan birim kooperatifleri ortak ekonomik çıkar ve amaçlar doğrultusunda dikey örgütlenerek kooperatif bölge birlikleri kurmuşlardır. Ülkemizde hem deniz hem de iç sularda kurulmuş faaliyetlerine devam eden kooperatifler, 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun çıkışından önce bölge birlikleri oluşturmuşlardır.

Balıkçılık konusundaki ekonomik çıkar ve amaçları doğrultusunda ülkemizde hem iç sulardaki kooperatifler hem de deniz avcılığı yapan kooperatiflerin üst örgütlenmeyle kurdukları bölge birlikleri vardır. İç sularda faaliyet gösteren Eğridir ve Hoyran Gölü Balık İstihsal ve Satış Kooperatifi 1973 yılında, Isparta Merkez Göller Su Ürünleri Kooperatifler Birliği, Ankara ve Kırşehir İlleri Su Ürünleri Kooperatif Birliği 1983 yılında, Manyas

Gölü Çevre Köyleri Su Ürünleri Üretim ve Değerlendirme Kooperatifi Birliği 1978 yılında, Keban Gölü ve Çevre Gölleri Su Ürünleri Üretim ve Değerlendirme Kooperatifi Birliği 1982 yılında kurulmuştur. Bu birlikler sonraki yıllarda fesih edilerek faaliyetlerine son verilmiştir. Denizlerde kurulan “Karadeniz Balıkçılar Birlik Kooperatifi 1968, “Marmara Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği 1968 yılında kurulmuştur. Batı Karadeniz Balık Müstahsilleri Birliği 1972 yılında kurulmuş ve 1982 yılında faaliyetine son verilmiştir (Arpa, 2015).

Su ürünleri kooperatiflerinde birlik kurmanın amacı, ortak kooperatiflerin su ürünlerini değerlendirme ve pazarlama konularındaki müşterek menfaatlerini korumak, bu hususta iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini koordine etmek ve denetlemek, dış memleketlerle olan münasebetlerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve ihtiyaç duyulan hususlarda eğitimlerine yardımcı olmaktır. Türkiye’de günümüz itibarıyla bu kapsamda dikey örgütlenmesini tamamlayarak kurulmuş 16 bölge birliği kendi bölgelerinde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Su ürünleri kooperatifi bölge birlikleri faaliyet bölgeleri, kuruluş tarihi, birliklere ortak kooperatif ve üye sayıları Tablo 3’de verilmiştir.

Kuruluş işlemlerini tamamlamış olan su ürünleri kooperatifi bölge birlikleri daha çok deniz balıkçılığı kooperatiflerinin oluşturduğu birliklerdir. İç sularda hizmet veren kooperatif bölge birliği göllerin bulunduğu yerlerde geçmiş yıllarda kurulmuş olmasına rağmen (Eğridir ve Hoyran Gölü, Isparta Merkez Göller, Ankara ve Kırşehir, Manyas Gölü Çevre Köyleri, Keban Gölü ve Çevre Gölleri), daha sonraki yıllarda göllerde meydana gelen kerevit vebası sonucu elde edilen gelirin düşmesi nedeniyle işlevlerine son verilmiştir. Günümüzde içsularda faaliyet gösteren henüz örgütlenmiş kooperatif bölge birliği yoktur.

Mevcut su ürünleri kooperatiflerinin bir araya gelerek oluşturdukları bölge birliklerinde coğrafi bölge dağılımında da farklılıklar oluşmuştur. Kooperatiflerin bölgelere göre dağılımlarına bakıldığında bu farklılık açıkça görülmektedir. Su ürünleri kooperatiflerinin üst birlik olan bölge birliklerine bağlanma oranları, Marmara Bölgesi %43,8’lik oranla ilk sırada yer alırken bu bölgemizi %25,4’le Karadeniz Bölgesi, %21,9’la Akdeniz Bölgesi, %8,9’la Ege Bölgesi takip etmektedir (Doğan ve Timur 2010, Doğan 2015). Doğu Anadolu Bölgesi, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve İç

Anadolu Bölgesi'nde kurulmuş olan bölge birliği bulunmamaktadır.

Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği (SÜR-KOOP)

1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun 70. maddesinde kooperatiflerin dikey örgütlenmelerine yer verilmiştir. Bu amaçla mevcut 16 bölge birliğinden, 15 bölge birliği ve 13.652 balıkçı ortağı bir araya gelerek üst örgüt olan Su Ürünleri Merkez Birliğini 2003 yılında kurmuşlardır. Samsun Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifler Birliği, üst örgütlenmeye sıcak bakmadıkları için katılmamışlardır.

Anasözleşmede “Merkez Birliği'nin amacı; ortak birliklerin ve bunlara bağlı kooperatiflerin su ürünlerinin avlanması, üretimi, işlenmesi ve pazarlanması konularında müşterek menfaatlerini korumak, bütün ortaklarını güçlendirmek ve pazarda söz sahibi olabilmek için, yurt içi ve yurt dışı ekonomik çalışmalarda bulunmak, birlik ve kooperatif çalışmalarını koordine etmek, ulusal ve uluslararası platformlarda temsil ve işbirliği sağlamak, sektörle ilgili yatırım faaliyetlerinde bulunmak, birlik ve kooperatif ilişkilerini düzenlemek

ve geliştirmek, birlik ve kooperatifleri denetlemek, birlik ve kooperatiflerin eğitim ve öğretim çalışmalarında bulunmak, kooperatifçiliği geliştirmek” şeklinde ifade edilmiştir. Ancak Merkez Birliği'nin anasözleşmede ifade edilen amaçların tamamının gerçekleşmesi ülke ve organizasyon açısından zorluklar içermektedir. Merkez Birliği amaçları ve anasözleşmede belirtilen faaliyet konularında çalışmalarını yoğun bir şekilde ve bölge birliklerinin önerileri doğrultusunda sürdürerek balıkçılık sektörüne üst örgüt olarak hizmet etmektedir. Tablo 4'de Merkez Birliğine ortak olan bölge birlikleri verilmiştir.

SU ÜRÜNLERİ KOOPERATİFLERİNİN GELECEĞE YÖNELİK STRATEJİLERİ

Bu çalışmada su ürünleri kooperatiflerinin kuruluşundan günümüze kadar olan zaman dilimindeki gelişmeleri ve örgütlenme yapılarının tarihsel olarak ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Balıkçılık sektörüne hizmet eden, kırsal kalkınmaya destek olan, ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek oluşturdukları kooperatif organizasyonundan bahsedilmiştir.

Tablo 3. Türkiye su ürünleri kooperatif bölge birlikleri ve faaliyet alanları

Table 3. Regional unions of fisheries cooperatives in Turkey and their fields of activity

Kooperatif Birliğinin Adı	Birliğin Kuruluş Tarihi	Birliğin Çalışma Bölgesi
Adana Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2005	Adana, K. Maraş, G. Antep, Kilis, Osmaniye
Antalya Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2004	Antalya
Balıkesir Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2000	Balıkesir
Çanakkale Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2001	Çanakkale
Doğu Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	1979	Trabzon,
Hatay Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2005	Hatay
İstanbul Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	1980	İstanbul
İzmir Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	1992	İzmir
Kocaeli Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2011	Kocaeli
Marmara Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	1968	İstanbul ve Marmara Bölgesi İlleri
Mersin Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2002	Mersin
Muğla Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2001	Muğla
Rize-Artvin Bölgeleri Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2010	Rize, Artvin
Samsun Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2004	Samsun, Ordu
Sinop Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2005	Sinop, Kastamonu
Tekirdağ Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	2007	Tekirdağ

Kaynak. GTHB, 2016, sur.coop, 2016

Tablo 4. Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği'ne ortak olan bölge birlikleri**Table 4.** Regional unions partnering the central union of fisheries cooperatives

Kooperatif Birliğinin Adı	Bağlı Kooperatif Sayısı	Bağlı Ortak Sayısı
Adana Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	9	580
Antalya Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	10	630
Artvin- Rize Bölgeleri Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	10	1130
Balıkesir Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	13	1115
Çanakkale Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	21	515
Doğu Karadeniz Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	23	2379
Hatay Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	8	356
İstanbul Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	38	2054
İzmir Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	24	1141
Kocaeli Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	10	589
Marmara Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği*	11	1092
Mersin Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	9	410
Muğla Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	14	722
Sinop Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	8	394
Tekirdağ Bölgesi Su Ürünleri Kooperatifleri Birliği	8	359
Toplam	216	13.466

* Tasfiye işlemleri devam etmektedir.

Kaynak: GTHB, 2016, sur.coop, 2016

Su ürünleri kooperatifleri faaliyetlerini 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu ve 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanununun da belirlenen ölçütler ve kurallar doğrultusunda sürdürürken başarılarının yanında başarısızlıkları da görülmüştür. Kooperatiflerin genel olarak başarısızlığı

- 1.) Ekonomik faktörlerin kırsal kesimin örgütlenme yeteneğinin zayıf olması,
- 2.) Yöre halkının ve kırsal nüfusun kooperatifçilik konusundaki bilgilerinin yetersizliği ve bu konuda eğitimin zayıf olması,
- 3.) Kooperatifleri siyasi ve ekonomik çıkarları için bir araç olarak gören ve bu amaçla kullanan yöneticilerin varlığı,
- 4.) Devletin kırsal örgütlenmeyi ve kooperatifçiliği destekleyen politikalarının olmayışı, hatta kooperatiflere olumsuz bakışı (İnan, 2014). gibi başlıca nedenlerden kaynaklandığı kuşkusuzdur.

Kooperatiflerin başarılı olabilmesi kooperatif ortakları ile ilgilidir. Başarılı kooperatifçilik örneklerinin arkasında kooperatifçilik bilinci yüksek ve kooperatifine sahip çıkan ortaklar bulunmaktadır. (Everest ve Yercan, 2016). Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik, kırsal kalkınma, ekonomik üretim, işletmecilik, toplumun sosyo-ekonomik yapısı konusunda yeterli bilince sahip olması başarılı olma konusunda yol gösterici olacaktır. Yukarıda genel olarak ifade edilen kooperatiflerin başarısız olma nedenlerinin çözümünde kooperatif kurmadan önce göz önünde bulundurulması gereken sorulara cevap bulunması gerekir. Üretim potansiyeli olan

ve o yöre için ihtiyaçtan dolayı kurulan ve faaliyetini sürdüren kooperatifler başarılı olan kooperatiflerdir. Başarılı olan kooperatifleri destekleyerek ve örgütlenmelerini örnek alarak daha başarılı olmalarını ve özendirilmelerini sağlamak gerekir.

Kooperatifçilikte yukarıda aktarılan olumsuz nedenlerden dolayı, Türkiye’de kooperatif türlerine özgü sektörel sorunlar yerine, tüm paydaşların katılımı ile kooperatifçilik sisteminin genel ve yapısal sorunları üzerinde durulmuş, bu çerçevede çözüm önerileri geliştirmek için çalışmalar başlatılmıştır. Çalışmalar sonucunda Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülen ve 2012 yılında açıklanan “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı” geliştirilmiştir. Yapılan çalışmalar her konuyu ve her kooperatif türünü kapsayan katılımcı bir anlayışla yürütülmüş, sonuçta 7 stratejik hedef belirlenmiş ve bu stratejik hedefler altında 36 öncelikli eyleme yer verilmiştir.

Bu hedefler;

1. Kamu teşkilatlanması ve kooperatiflere hizmet sunum biçimi yeniden yapılandırılması,
2. Eğitim, danışmanlık, bilgilendirme ve araştırma faaliyetlerinin geliştirilmesi,
3. Örgütlenme kapasitesi ve kooperatifler arası işbirliği olanaklarının artırılması,
4. Sermaye yapısı ile kredi ve finansmana erişim imkânlarının güçlendirilmesi,
5. İç ve dış denetim sistemlerinin tümüyle revize edilmesi,

6. Kurumsal ve profesyonel yönetim kapasitesinin artırılması,
7. Mevzuat altyapısının uluslararası esaslara ve ihtiyaçlara göre geliştirilmesi (GTB, 2012) olarak sıralanabilir.

Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planının doğru ve bilinçli bir şekilde uygulanması ile kooperatifçilik sektörünün topyekûn güçlü, güvenilir ve daha verimli işleyebilmesi ülkemizin kalkınma hedeflerine önemli katkılar sağlanması mümkün olacaktır.

Burada yazının ana konusu olan “Su Ürünleri Kooperatifleri” yukarıda açıklanan kooperatiflerin tamamının karşılaştığı sorunlar su ürünleri kooperatifleri için de var olan sorunlardır. Bu sorunlara çözüm bulunabilmesi için Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı izleme sonuçlarına göre eğitim, bilgilendirme ve düzenleme konularında kamu yönetimleri tarafından üstlenilen görevlerde genellikle takvime uygun gelişmeler olduğu görülmektedir (Başaran ve Ark, 2015). Bu uygulamalar su ürünleri kooperatifleri içinde kendi buldukları il ve ilçelerde sürdürülmüştür. Öte yandan stratejinin daha etkin ve verimli bir şekilde uygulanabilmesi için daha fazla bilgilendirme ve tanıtım çalışmalarının yapılması, özellikle kooperatiflerin bulunduğu coğrafi belgeyi daha fazla sahiplenmelerinin sağlanması gerekmektedir.

SONUÇ

Dünyadaki nüfus artışı ve küreselleşme süreci ile birlikte ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar başta tarım olmak üzere tüm sektörleri olumsuz yönde etkileyecektir. Ekonominin diğer sektörlerinde bu sorunları aşmada girişimcilik ve sosyal girişimcilik kavramı bireysel olarak bir anlam ifade ederken, tarımda bu kavramlar örgütlenme ve kooperatifleşme eğilimleri ile birlikte daha etkili olabilecektir. (Tan ve Demir, 2015).

Türkiye’de tarım kooperatiflerinin kuruluş ve işleyişini yönlendiren yasaların çokluğu ve farklılığı kooperatiflerin örgütlenmelerini olumsuz etkilemiş, devletin açık ve tutarlı bir kooperatifçilik politikası olmadığından, toplumumuzun sosyo-ekonomik yapısına uygun bir kooperatif örgütlenme modeli geliştirilememiştir.

Kooperatifçilik hareketinin başarılı olabilmesi için öncelikle üreticilerin kooperatifin kendi yararlarına olduğuna inanması, ortaklara örgüt kültürünün benimsenmesi ve kooperatiflerin ala-

nında uzman ve deneyimli profesyonel kişiler tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan ortakların, yöneticilerin ve yerel halkın örgütlenmenin sosyal, ekonomik ve siyasal boyutları konusunda yetkin kişilerce eğitilmesi ve yönlendirilmesi oldukça önem taşımaktadır. Kooperatifçilik alanındaki ilerlemelerin üretici lehine önemli ekonomik ve sosyal kazanımlar sağlayacağı, tüketicilere uygun fiyattan sağlıklı ürün arzının olacağı ve yerel ürünlerin küreselleşme ve serbest piyasa ekonomisinin bazı olumsuz etkilerinden korunacağı düşünülmektedir (Can ve Sakarya, 2012).

Yukarıda ifade edilen sorunlar ve çözüm önerileri tarım kooperatiflerinin tümü için geçerlidir. Balıkçılığın konumu gereği üretimdeki sürdürülebilirliği, verimi ve ekonomik olması doğrudan doğa olaylarına bağlı bir şekilde yürütülmektedir. Balıkçılığın gelişim potansiyeli için gerekli ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi koşullar bulunmaktadır. Yasal düzenlemenin zamanında yapılması için konunun önemi kamu otoritesi tarafından anlaşılmış ve kooperatifçiliğin geliştirilmesi için Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planında kooperatifçilik sektörünün sorunlarının çözümünde kamu kuruluşlarına, sektöre ve diğer aktörlere ne gibi görevler düştüğü ortaya konulmuştur. Hazırlanan eylem planı yanında kooperatif kurarak piyasaya ve ülke ekonomisine katkı sağlayan kooperatif ortaklarının, kooperatifin kendi çıkarlarına uygun olduğuna inanmış olması, ortakların örgüt kültürünü benimsemiş ve hazmetmiş olması, en önemlisinin de kooperatifçilik ve çalışma konusunda uzman ve deneyimli kişiler tarafından yönetilmesi gerektiğinin bilincine sahip olmaları gerekmektedir.

İfade edilen bu amaçlara ulaşırken balıkçılık politikasının da amacı olan üretim verimliliğini artırarak ürünü talep edenlerin zamanında, yeterli, sağlıklı ve ekonomik yollardan elde edilmesini sağlarken sektör içinde çalışanların da genel refah düzeyini yükseltme ihtiyacı genel hedef olmalıdır. Sayılan bu konular balıkçılık sektörünün genel ekonomi içindeki fonksiyonunun gelişmesine, su ürünleri kooperatiflerinin gelecek vizyonlarının daha iyi olacağına ve koruyarak sürdürülebilir balıkçılığın olumsuzluğa uğramadan devam edilebileceğini sağlayacağı kuşkusuzdur.

KAYNAKLAR

- Arısoy, S. (1965). Balıkçılık kamu sektörü hizmeti ve balıkçılık kooperatiflerinin organizasyonu problemi. *Karınca Kooperatif Postası*, Temmuz 1965, sayı, 343, s 22

- Arısoy, S. (1974). Türkiye su ürünleri kooperatifleri hareketinin stratejisi ne olmalı II? *Balık ve Balıkçılık*, 22(4), 23-25.
- Arpa, H. (2015). *Balıkçılık Tarihimizden Notlar*. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Özdoğan Matbaası, s 316. Yenimahalle-Ankara
- Başaran, H., Öz Saraç, B., Tunçağıl, H., Uçan, I., Gökalp, H. & Kıyak, N.Ö., (2015). Kooperatiflerin Yönetimine Küresel Sürecin Etkisi (Stratejik Yönetim Dönemi). Ed. Hikmet Kavruk. 21. *Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresi*, 305-323. 14-15 Mayıs 2015. Safranbolu-Karabük
- Başer, H. (1983). Türkiye’de ve dünya’da kooperatif kuruluşların sosyo-ekonomik yapısı, *Uludağ Üniversitesi Basımevi, Uludağ Üniversitesi Yayınları Yayın No: 3-020-0066*, Bursa.
- Bilgin, N. & Tanıyıcı, Ş. (2008). Türkiye’de kooperatif ve devlet ilişkilerinin tarihi gelişimi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(15), 136-159.
- Can, M.F. & Sakarya, E. (2012). Dünya ve Türkiye’de tarım ve hayvancılık kooperatiflerinin tarihsel gelişimi, iktisadi önemi ve mevcut durumu. *Veteriner Hekim Derneği Dergisi*, 83(1), 27-36.
- Çıkmın, A. (2003). Atatürk dönemi ekonomi politikaları ve kooperatifçilik. *YAR Müdafaa Hukuk Dergisi*, (62), 25-32.
- Doğan, K. & Timur, M. (2010). Balıkçılık sektöründe su Ürünleri Kooperatiflerinin Rolü ve Örgütlenme Yapıları Ed. Bahri Karlı, Remziye Özel & Fatma Öcal Kara, *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi Kitabı*, C:2, s:854-861. 22-24 Eylül, 2010 Şanlıurfa.
- Doğan, K. (2015). Balıkçılık Sektöründe Su Ürünleri Kooperatiflerinin Yeri ve Önemi. Ed. Hikmet Kavruk. 21. *Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresi*, 629-649. 14-15 Mayıs 2015. Safranbolu-Karabük.
- Dursun, M.F., Ekmen, E. & Cömert, N. (2015). Küreselleşen Ekonomide Küçük İşletmelerin Teminatı: Kooperatifleşme. Ed. Hikmet Kavruk. 21. *Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresi*, 601-625. 14-15 Mayıs 2015. Safranbolu-Karabük
- Everest, B. & Yercan, M. (2016). Kooperatif ortaklarının kooperatifçilik ilkelerini algılamaları üzerine bir araştırma: Tarım kredi kooperatifleri örneği. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 53(1), 67-73.
- GTB (2012). *Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2016*. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, Ankara. http://www.turkey.coop/uploads/menu/Strateji_Belgesi1.pdf (Erişim, 09.08.2016)
- GTB (2015a). Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Türkiye Kooperatifçilik Raporu-2014, <https://www.gtb.gov.tr/duyurular/2014-yili-turkiye-kooperatifcilik-raporu-pdf> (Erişim, 07.08.2016).
- GTB (2015b). Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. Kooperatif İstatistikleri Aralık 2014 <http://koop.gtb.gov.tr/data/54b53addf293709bc0985729/%C4%B0statis-tik%20%20%20aral%C4%B1k.pdf> (Erişim 11.08.16)
- GTHB (2016). Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. 2016. Tarımsal örgütlenme tablosu <http://www.tarim.gov.tr/TRGM//Tarimsal-Orgutlenme-Tablosu> (Erişim 01.09.2016)
- GTHBSÜGM (1975). *1973 Yılı Su Ürünleri Kredileri ve Kooperatifleri Araştırması*, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Su Ürünleri Genel Müdürlüğü Yayın No: 2, Ankara s. 70
- Hazar, N. (1990). *Kooperatifçilik Tarihi*. Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları No. 3, Ankara 1990, s 513.

- İnan, H. (2014). Kırsal alanda sürdürülebilir kooperatifçiliğin örgütlenme modeli. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü Kırsal Alanda Sürdürülebilir Kooperatifçiliğin Örgütlenme Modeli Paneli. *Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birlikleri 5. Çalışma Kurulu Raporu*. 11-13 Mayıs 2004. Abant. www.orkoop.org.tr/uploads/files/09.doc (Erişim 07.07.2016)
- Koçel, T. (1970). Balıkçılığımızın gelişmesinde pazarlamanın rolü. *Balık ve Bahççilik*, 18(4), 9-13.
- Korkut, F. (1944). Muhtelif kooperatifler. *İktisadi Yürüyüş*, 16 Haziran 1944, sayı 108, s 8.
- Mülayim, Z.G. (2012). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları, Ankara. s.505. ISBN 978-975-464-751-8
- Resmi Gazete 1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, (1969). Kabul Tarihi: 24.4.1969. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1163.doc (Erişim. 15.07.2016)
- Resmi Gazete 1380 Sayılı Su Ürünleri Kanunu, (1971). Kabul Tarihi. 22.03.1971. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1380.doc (Erişim 12.07.2016)
- Resmi Gazete 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu (1956). Kabul Tarihi: 29.06.1956. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/5.3.6762.doc (Erişim 12.07.2016)
- SÜRKOOP (2016). <http://www.sur.coop/baglibirlikler.aspx> (Erişim 10.09.2016)
- Şahin, A., Cankurt, M., Günden, C., Miran, B. & Meral, Y. (2013). Türkiye’de tarımsal kalkınma kooperatiflerinde; ortak kooperatif ilişkileri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Doğa Bilimleri Dergisi*, 16(2), 21-33.
- Tan, S. & Demir, O. (2015). Tarımda küresel sorunların çözümünde sosyal girişimcilik ve tarımsal amaçlı kooperatiflerin rolü: Çanakkale ili örneği. Ed. Hikmet Kavruk. *21. Milletlerarası Kooperatifçilik Kongresi*, 629-649. 14-15 Mayıs 2015. Safranbolu-Karabük
- Tan, S. & Karaönder, İ. (2013). Türkiye’de tarımsal örgütlenme politikalarının ve mevzuatının irdelenmesi: tarımsal amaçlı kooperatifler örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Ziraat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 87-94 .
- TOBSÜDB (1982), *1980 Yılı Türkiye Su Ürünleri Kooperatif ve Birlikleri Araştırması*. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Ürünleri Daire Başkanlığı Yayın No: 11, Ankara, s 40
- TÜİK (2015), Su Ürünleri İstatistikleri http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1005# (Erişim 02.08.2016)
- Ünal, V., & Yercan, M. (2006). Türkiye’de su ürünleri kooperatifleri ve balıkçılar için önemi. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, 23(1-2), 221–227.